

İNGİLİS DİLİNDƏ İDİOMATİK İFADƏLƏRİN MÜXTƏLİF ÜSULLARLA TƏDRİSİ

Günel Məmmədova

Lənkəran Dövlət Universiteti, Lənkəran, Azərbaycan

e-mail: Gunel2017m@gmail.com

Xülasə. İdiomlar dil öyrənməyin vacib bir hissəsidir və dilin səriştəli öyrənilməsində özünü göstərir. İngilis dilində idiomlar öyrənilər tərəfindən mənimsənilməli olan mədəni elementlərin bir hissəsidir. İdiomatik ifadələr kimi məcazi dil haqqında aydın bir anlayış inkişaf etdirərək öyrənilər əsas söz səviyyəsindən kənarında məcazi və leksik mənalar olan mətnləri daha da dərk edə bilirlər. Bununla yanaşı mədəni savadlı və dil zəifliyi olan öyrənilər tez tez deyimlər ilə qarşılaşırlar. Öyrənilərin deyim anlayışlarını yaxşılaşdırmağın bir neçə fərqli yolu var. Bu məqalədə gündəlik işlənen idiomlardan və onların Azərbaycan dilindəki ekvivalentlərindən bəhs edilmişdir. Məqalədə idiomatik ifadələri öyrədərkən müxtəlif növ innovativ tədris yanaşma və metodların istifadəsi yolu araşdırılır. İnnovativ üsullar idiomların və idiomatik ifadələrin öyrənilməsinin lazım olduğunu göstərir, beləliklə öyrənilərin unikal sözlər və ifadələr barədə məlumatlılığını artırır.

Açar sözlər: idiomatik ifadələr, tədris, ingilis dili öyrəniləri

Giriş

İdiomlar gündəlik danışığı dilində istifadə olunan ifadələrdir. Onlar adətən məcazi mənə daşıyır və danışığı dilini zənginləşdirirlər. İdiomları sözbəsöz tərcümə etdikdə onlar mənə kəsb etmirlər. İdiomların hər birinin mənəsini cümlələrlə daha asan öyrənmək olur. Bu səbəbdən, onları başa düşməkdə və tərcümə etməkdə hər iki prosesdə bəzi problemlər var. İngilis dilində idiomları anlamaq öyrənilər üçün çətinliklər yaradır. İdiomlar mənəca gözlənilməz olurlar. Mənalar həmişə qurucu hissələrin hərfi mənələrindən fərqlənir [6]. Bir çox idiomatik ifadələr, hissələrin mənaları ilə müstəqil şəkildə ümumi məcazi mənalarına kömək etməklə ayrılı və təhlil oluna bilir. Çox ehtimal ki, ingilis dili öyrənənlər həm ifadədəki sözləri, həm də ifadənin özü ilə tanış deyillər. Adətən, onlar ilk öncə ədəbi səviyyəni analiz edirlər. Məsələn, “**climb the walls**” - **to be uneasy or restless; syn: go bananas** bu idiomun mənəsi “incitmək, narahatlıq yaratmaq” deməkdir. Amma onlar bu ifadənin mənəsini “divara dırmaşmaq, banan ağacına çıxmaq” kimi başa düşürlər. Başqa bir misal “**cross (one’s) fingers – to hope for luck**” yəni şans diləmək deməkdir. Lakin öyrənilər bu ifadəni “bir adamın sözün əsl mənəsində barmaqlarından keçmək” kimi anlayır. Bundan əlavə, hətta idiomlar İngilis lüğətinin ən çətin və maraqlı bir hissəsi kimi nəzərdə tutulur. Mədəniyyət idiomların təfsirində mühüm rol oynayır. Amerikada bir kəs öz çılğın hərəkətinə görə günahladırlarsa “**off the wall**”, “**over the deep end**” kimi ifadələr işlənilir, yəni “divardan və ya dərin ucdan baxmaq”. Birləşmiş Krallıqda isə bu ifadə

“sixpence short of shilling”, “ mad a bag of ferrets”, “ mad as a box of frogs” kimi işlənir.

Tək bir dil içindəki idiomatik ifadə fərqləri anlaşılmaqlığa və qarışıqlığa səbəb ola bilər [5]. Fei [2005] təklif edir ki, “çarpaz mədəni ünsiyyətdə metaforaları anladıqda, insanlar öz məcazi bir metaforanın başqa birinə köçürməyə meyillidirlər ki, bu da kros- mədəni ünsiyyətdəki anlaşılmaqlığın əsas səbəbi olur”. Bundan əlavə tədris materiallarının azlığı və aydın metodologiyanın olmaması deyimləri ön plana çıxan öyrənilicilər üçün əngəl yaradır [4]. Lakin ingilis dilində idiomatik ifadələri öyrənmək öyrənilicilərin xeyrinə ola bilər. Birincisi başqa bir dilin idiomatik ifadələrini öyrənmək, idiomlar dilin vacib bir mədəni elementini təşkil etdiyi üçün bu mədəniyyətin yumorlarını və xarakterini anlamaq üçün bir həlledici amildir. İkincisi, bu onlara ingilis dilinin xüsusiyyətlərini anladır [5].

İdiomların tədrisinin ənənəvi metodları əsas əzbərləmək və öyrənməklə diqqət tələb edir. Öyrənilicilər formalar və mənalar arasında əlaqə olmadan ayrı-ayrı idiomları topladıqları üçün vaxt və səy sərf edirlər. İngilis dilində idiomların tədrisinə qarşı çevik və dinamik yanaşmaya ehtiyac var. Buna görə də bu metod ingilis dili öyrənilicilər üçün idiomların tədrisi və öyrənilməsi bir strategiya təqdim etməyə çalışır, bu da öz növbəsində metaforik səriştələrini inkişaf etdirir, eyni zamanda öyrənmə təcrübəsini rahatlaşdırır. Bu ingilis dili müəllimlərinə idiomatik ifadənin tədrisi üçün istifadə olunan metodoloji strategiyalarının təkmilləşdirilməsi barədə bəzi faydalı təlimatlar verilməsi məqsədə uyğun olardı [1].

Hər bir dil üçün əsas material sözdür və dil öyrənmək istəyən hər kəs gündəlik olaraq yeni söz və söz birləşmələri öyrənir. Həmin söz birləşmələrinin tərkibində idiomlar xüsusi yer tutur. İngilis dili idiom və idiomatik birləşmələrlə zəngin bir dildir. İdiomlara bütün üslublarda rast gəlmək mümkündür: yazıda, danışqda, bədii ədəbiyyatda və s. Hətta qəzetlər belə idiomatik ifadələrlə zəngindir.

İdiomları təşkil edən sözlər bir yerdə öz əvvəlki mənalarını itirir və birləşmə tərkibində yeni məna çalarlığı yaradır. Məsələn,

“**Dead to the world**” –(**fast asleep**)-dərin yuxuya getmək. Məs, I was barely aware that my telephone was ringing in the middle of the night because I was dead to the world.

İngilis dilində idiomlar ingilis dilini öyrənilicilər tərəfindən mənimsənilməli olan mədəni elementlərin bir hissəsidir.

İdiom sözü öz və ya özünəməxsus mənasını verən yunan terminidir. İdiom ümumiyyətlə hərfi mənada şərh oluna bilər, ancaq müəyyən kontekstdə istifadə edildiyi zaman hərfi olmayan bir məna kəsb edən məcazi ifadədir [3]. İdiomlar ingilis dilində çox geniş yayılmışdır. Onlar rəsmi üslubda və jərqonda istifadə olunur.

İdiomlar şer ədəbiyyatında Şekspir dilində və hətta İncildə də yer alır. İdiom bir araya gələn bir sıra sözlər, tək olduqda idiomun ayrı ayrı sözlərdən fərqli bir məna ifadə etməsi görünür. Məsələn, **eat one’s hat** – (to do something unpleasant in the case of being proven wrong (

sözünü geri götürmək) idiomatik bir ifadə, fərdi mənalarının bütövlükdə idiomun mənasına kömək etmədiyi görünən **eat/one/hat** adlı bir neçə sözdən ibarətdir .

Fernandoya (1996; 35) görə idiomların üç alt sinifi var.

1. Pure idioms (saf idiomlar). Şərti hərfi olmayan çox sözlü ifadə növü, tamamilə qeyri şəffafdır. Məsələn, **“Kick the bucket”** (vedrəyə təpik vurun).

2. Semi-idioms (yarı deyimlər\idiomlar). Bir və ya daha çox hərfi quruluşa sahib olan və bir ədəbi mənası olmayan alt mənəli, qeyri şəffaf olan deyimlər (idiomlar). Məsələn, **Foot the bill(i.e. pay)**. Hesabı bağlamaq. “Bill”(bağlamaq) sözün hərfi mənada istifadə edildiyi halda “ foot-ayağ” ədəbi olmayan element olduğu yarı-deyim nümunələrindən biridir.

3. Literal idioms. Hərfi idiomlar. Bu idiomlar dəyişməz və az dəyişməyə imkan verən, şəffaf və ya hissələri əsasda şərh edilə bilər.

Daha spesifik olaraq idiomlar bir neçə kateqoriyaya bölünə bilər.

1. Smile idioms. Gülüş idiomları. Bu idiomatik ifadə,”or” və ya, “like” kimi sözlərindən istifadə edərək bir obyektə və ya hərəkəti digərinə bənzədir. Məsələn, **like two peas in a pod** (bir qabda iki noxud) kimi ifadəsi bir şeyin bir qabda birlikdə böyüyən noxudla müqayisə edərək, təbiətdə iki şeyin oxşar və ya yaxın olduğunu izah edir. **“Light as a feature”**(bir xüsusiyyət kimi işıq), **“busy as a bee”** (arı kimi məşğul) bənzətmələr əsaslı idiom ifadəsinin digər iki nümunəsidir.

2. Phrasal verb idioms.(İfadəli fel idiomlar) Bu deyim ifadələr fel kimi işlənir. Ümumiyyətlə bir cümlə içərisində, fel rolunda işlənilir. Məsələn,
She will get away with stealing that car.

To get away with (canını qurtarmaq), **avoid punishment** (cəzadan çəkinin) bu kimi ifadələr feli idiomlar mənasında istifadə olunur.

3. Metaphorical idioms (Məcəzi idiomlar). Metoforik idiomlar bir qayda olaraq bir şeyi başqa bir şeyə bağlandığını ifadə edən, örtülü bir müqayisə aparan bir frazadır. İki vəziyyəti, obyektə və iki hərəkəti müqayisə edir. Məsələn, **It was raining cats and dogs** (itlər və pişiklər kimi yağır) yəni “leysan yağır”. Lakin metaforalar, əsaslı deyimlər iki fikri biri-birinə bağlamaq üçün **“like** (kimi),və ya **“as”**(kimi) sözlərindən istifadə etmir. Məsələn,**“a carrot and stick”**(yerkökü və çubuq metodu) məcbur etmə üsulu mənasında istifadə olunur. Əlindəki vəziyyəti inadkar atın və qatırın qabağında bir yerkökü asaraq arxasında bir çubuqla süründürməklə müqayisə edir.

4. Aphorisms. Aforizmlər dərin mənəli fikirləri ifadə edən söz, söz birləşməsi və ya cümlələrdən ibarət olur. Bu mənəli sözlər əsasən tanınmış şəxslərin düşüncələrinin təsviri olur. Onlar qısa, yadda saxlanılması asan cümlələrdə dərin fəlsəfi həqiqəti ehtiva edirlər. Məsələn, Youth is blunder (Gənclik korlanır), **Manhood is a struggle** (kişilik mübarizədir), **Old are regret** (qocalıq peşmançılıqdır).

— **Life’s Tragedy is that we get old soon and wise too late** [Benjamin Franklin]. Həyatın faciəsi tezliklə yaşa dolmaq və çox gec müdrükləşməkdir.

- **Yesterday is but today's memory, and tomorrow is today's dream** [Khalil Gibran].

Dünən bu günün yaddaşdır, sabah isə bu günün arzusudur.

5. Cultural and Historical Idioms (Mədəni və tarixi idiomlar).

Bu idiomatik ifadələr müəyyən mədəniyyətlərə xas olan əlamətdar hadisələrə və mühüm tarixi şəxsiyyətlərə aiddir. Məsələn, ABŞ-da “**John Hancock**” sözünün mənası imza vermək deməkdir. Bu ifadə istiqlal bəyannaməsini imzalayanlardan biri, imzası sənəddəki imzalardan ən böyük və fərqli imzalardan biri olan John Hancocka istinad edir. Başqa bir nümunə isə “**Honest Abu**” (dürüst Abu) deməkdir. Bu deyim ABŞ-in 16-cı prezidenti Abraham Linkolinin möhtəşəm dürüstliyinə işarə edir [2].

Ümumiyyətlə idiomlar danışıq məişət leksikasının böyük hissəsini təşkil edir və danışıq prosesində fikrin obrazlı, təsirli, bir sıra hallarda isə ironik- ekspresiv istifadəsinə xidmət edir. İdiomları öyrənmək ilk baxışdan asan görünsə də, əslində bu yolda bir sıra çətinliklərlə qarşılaşmalı oluruq. İdiomlar özlərinə məxsus quruluşa malik olan söz birləşmələridir. İdiomları təşkil edən sözlər bizə bəzən qəribə, qeyri-məntiqi və qrammatik cəhətdən düzgün görünməsələr belə, biz onlarda dəyişiklik apara bilmirik. Onlar dilin lüğət tərkibinə daxil olduqları kimi öyrənilməlidirlər. Beləliklə, idiomlar aşağıdakı quruluşa malik olan sözlərdir:

- İdiomları təşkil edən sözlər həm həqiqi, həm də məcazi mənaya malikdir.
- İdiomların özlərinə məxsus dəyişməz qrammatik quruluşları olur.

Dog days (of summer)

Very hot days

Yayın isti günləri

e.g. I can't stand the dog days of summer. Next year I'm going to buy an air conditioner! Bu ifadənin astronomik mənbəyi var. İyul və avqust aylarında Şimali yarımkürədə the Dog Star və Sirius günəşlə birgə qalxır. Qədim zamanlarda belə nəql olunurdu ki, günəşlə siriusun istiliyinin birləşməsi hədsiz dərəcədə isti havaya səbəb olur.

Get someone's goat

To irritate or annoy someone

Kimsəni özündən çıxartmaq, əsəbləşdirmək, qıcıqlandırmaq.

e.g. I can't believe the boss is giving Judith the day before Christmas off, when he refused to let me take the day off. **That really gets me!**

Wear the trousers (pants)

(often disapproving) (especially of a woman) to have a man's authority; be the boss of the family or household.

Evin kişisi olmaq (qadın haqqında), kişini (ərini) qapazaltı etmək, evdə hökmranlıq etmək.

Nəticə

Bir sözlə deyimlər, həqiqətən xarici dil öyrənmə və öyrətmənin çox çətin bir sahəsini təşkil edir, çünki tərifinə görə deyimlər ümumi mənasını tərkib hissələrinin mənasından müəyyənləşdirmək mümkün olmayan şərti ifadələrdir. İdiomları anlamaq ingilis dili öyrənənlər üçün çox vaxt problemdir. İdiomatik ifadələri yeniliklərlə öyrətmək üçün müəllim aşağıdakı strategiyaları tətbiq edə bilər. (1) İnşa yazılarında deyimlərdən istifadə etmək, (2) deyimlərdən istifadə edərək söhbətlər qurmaq, (3) orjinal materiallardan istifadə etmək, (4) problem həll etmə məşqlərindən istifadə etmək və (5) deyim afişalarının hazırlanması. Bunlar idiomları öyrətmək və nəzərdən keçirtmək üçün faydalı üsullardır.

Ədəbiyyat

1. Hacıyev, E.İ.(2016) Müasir İngilis və Azərbaycan dillərində köməkçi nitq hissələrinin funksional – semantic xüsusiyyətləri . Bakı, Mütərcim.
2. Pesce, C.(n.d). How to teach idioms and Their Meaning. Retrieved from <http://busyteacher.org/3712-how-to-teach-english-idioms-and-their-meaning.html>.
3. Rohani, G. & Ketabi, S. (2012). The effect of Context on the Iranian EFL Learner's Idiom Retention. *International Journal of Linguistics*, 4 (4), 52-67.
4. Saleh, N.W. I. & Zakaria, M.H. (2013). Investigating Difficulties Faced in Understanding, and Strategies Used in Processing, English Idioms by the Translation Students, 1 (2), 69-91.
5. Shapely, L.N. (n. d.) What is the Meaning of Idiomatic Expressions Language? Retrieved from http://www.ck12.org/About-6509169_meaning-idiomatic-expressions-language_html.
6. Straksine, M.(2009). Analysis of Idioms Translation and Strategies from English into Lithuanian. *Studies about Language*, 13-20.

TEACHING IDIOMATIC EXPRESSIONS IN ENGLISH IN DIFFERENT WAYS

Gunel Mammadova

Lankaran State University, Lankaran, Azerbaijan

Idioms are important part of acquiring a language and often indicate proficient learner. English idioms are a part of the culturalelements of the language which should be mastered by EFL learners. By developing a clear understanding of figurative language, such as idiomatic expressions, students can further comprehend texts that contain metaphorical and lexical meanings beyond the basic word level. However, learners with cultural literacy and language weakness are often challenged by idioms. There are several different ways to improve learners' idiom comprehension. The present article investigates what types of innovative teaching approaches and methods can be used when teaching idiomatic expressions to learners of English. It suggests that idioms need to be learned so increasing the learners' awareness of these unique words and phrases can help them learn to identify and interpret them with greater success.

Key words: idiomatic expressions, teaching, EFL learners

ОБУЧЕНИЕ ИДИОМАТИЧЕСКИМ ВЫРАЖЕНИЯМ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ РАЗНЫМИ СПОСОБАМИ

Гюнель Мамедова

Лянкяранский государственный университет, Лянкярань, Азербайджан

Идиомы являются важной частью изучения языка и часто указывают на то, что учащийся. Английские идиомы являются частью культурных элементов языка, которые должны быть освоены изучающие английский и иностранный язык. Развивая четкое понимание образного языка, такого как идиоматические выражения, учащиеся могут дальше понимать тексты, содержащие метафорические и лексические значения за переделаны базового уровня слово. Однако учащимся с культурной грамотностью и слабым языком часто бросают идиомы. Есть несколько способов улучшить понимание идиом учащимися. В данной статье исследуется, какие типы инновационных подходов и методов обучения идиоматическим выражениям изучающих английский язык. Он предполагает, что необходимо выучить идиомы, чтобы повышение осведомленности учащихся об этих уникальных словах и фразах могло помочь им научиться определять и интерпретировать их с большим успехом.

Ключевые слова: идиоматические выражения, обучение, изучающий английский язык как иностранный

Daxil oldu: 1.05.2021;

Çapa qəbul edildi: 15.06.2021;

Çap edildi: 17.08.2021